

1475. toplantı 19-21 Eylül 2023 (DH)

İnsan hakları

H46-36 Batı ve Diğerleri grubu v. Türkiye (Başvuru No. 33097/96)

Avrupa Mahkemesi kararlarının uygulanmasının izlenmesi

Referans belgeler

DH-DD(2022)704, DH-DD(2022)816, CM/ResDH(2021)195, CM/Del/Dec(2021)1443/H46-27

Başvuru	Dava	Karar tarihi	Kesin karar tarihi	Sınıflandırma kategorisi
33097/96+	BATI VE DİĞERLERİ	03/06/2004	03/09/2004	Yapısal ve karmaşık sorun
34491/97	CEYHAN DEMİR VE DİĞERLERİ	13/01/2005	13/04/2005	
35072/97+	ŞİMŞEK VE DİĞERLERİ	26/07/2005	26/10/2005	
27872/03	GASYAK VE DİĞERLERİ	13/10/2009	13/01/2010	
41844/09	AMİNE GÜZEL	17/09/2013	17/12/2013	
35872/08	BAŞBİLEN	26/04/2016	26/07/2016	
65146/12	MIZRAK VE ATAY	18/10/2016	18/01/2017	
50059/11	HASAN YAŞAR VE DİĞERLERİ	11/10/2016	06/03/2017	
15014/11	HASAN KÖSE	18/12/2018	06/05/2019	
29443/14	CANAN	14/12/2021	14/12/2021	
73346/11	ÖZÇELİK	15/03/2022	15/03/2022	
78727/16	ŞORLİ	05/04/2022	05/04/2022	
38059/12	TUTAKBALA	17/05/2022	17/05/2022	
3824/17	GÜNGÖR	15/11/2022	15/02/2023	

Davaya ilişkin açıklamalar

Bu kararlar grubu¹ 1994 ile 2013 yılları arasında polis ve güvenlik güçlerinin (bundan böyle "devlet görevlileri") tutuklamalar, polis gözaltısı ve sorgulamalar sırasında ve barışçıl gösterileri dağıtırken öldürme, işkence, kötü muamele ve aşırı güç kullanmasına ilişkin yürütülen soruşturma, cezai kovuşturma ve disiplin işlemlerinin etkisizliğiyle ilgilidir (Sözleşme'nin 2 ve 3. maddelerinin usu yönünden ihlali).²

Mahkeme bir cezasızlık ortamı yaratan bir dizi eksiklik tespit etmiştir,³ bunlar:

1. Sağlam temellere dayanan iddialara rağmen devlet görevlileri hakkında soruşturma başlatılamaması, ki buna bu tür soruşturmaları başlatmak için bölgesel makamlardan alınması gereken izin verilmemesi de dahildir ("idari izin")⁴;

¹ Komite yerleşik uygulaması doğrultusunda, bu gruptaki 148 davayı başka bireysel önlem mümkün olmadığı ya da gerekmediği için, genel önlemlerin incelenmesine devam etmek suretiyle kapatmıştır (CM/ResDH(2019)241, CM/ResDH(2020)206, CM/ResDH(2021)100, CM/ResDH(2021)196, ve CM/ResDH(2022)250).

² Usul yönünden ihallerle ilgili önlemler bu grupta incelenirken, esasa ilişkin ihallerin gerektirdiği, yani devlet görevlileri tarafından hukuka aykırı ölüm, işkence, kötü muamele ve aşırı güç kullanılmasının önlenmesine yönelik tedbirler Bakanlar Komitesi tarafından ağırlıklı olarak Aksoy grubu (bkz. CM/ResDH(2019)51) sayılı Kesinleşmiş Karar), Oya Ataman grubu (bkz. CM/Del/Dec(2016)1259/H46-34 sayılı karar), Gömi ve diğerleri grubu (No. 35862/97) ve Erdoğan ve diğerleri grubu altında incelenmektedir.

³ Bkz., örneğin *Okkalı v. Türkiye*, No. 52067/99, §§71-78, 12 Şubat 2007.

⁴ Komite tıbbi ihmale ilişkin *Oyal* grubu hakkında verdiği (CM/ResDH(2021)431) sayılı Kesinleşmiş Kararı'nda, 2. ve 3. madde ihallerinin görüldüğü davalarda Mahkeme'nin kamu çalışanları aleyhine suç duyurusunda bulunmak için idari izin alınmasına dair tespit ettiği eksikliklerle ilgili önemli hususları *Batı* grubu kapsamında incelemeye karar vermiştir.

2. Soruşturmalarda bütünlük olmaması; tanıkların teşhis edilmemesi ve sorgulanmaması ve delillerin toplanması;
3. Verilen takipsizlik kararlarının yeterli ve uygun gerekçelendirilmemesi;
4. Genellikle zamanaşımı nedeniyle suçlamaların düşmesine yol açan aşırı uzun soruşturmalar;
5. Baskı altında alınan ifadelerin delil olarak kullanılması;
6. Yerel mahkemelerin devlet görevlilerine karşı hoşgörülü tutumu (yargılama sırasına fiillerin daha hafif suçlar olarak sınıflandırılması; takdir yetkisi kullanılarak cezaların hafifletilmesi; cezanın veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması (hükmün açıklanmasının geri bırakılması Türk hukukunda müteakip ceza davaları nedeniyle tetiklenmediği sürece mahkumiyetin kesinleşmemesi sonucunu doğurmaktadır));⁵
7. Ceza yargılamaları sırasında devlet görevlilerinin görevden uzaklaştırılmaması ya da kötü muamele iddialarının ardından haklarında disiplin soruşturması başlatılmaması ya da disiplin yaptırımlarının uygulanmamasını kapsar.

Kararın icrasının mevcut durumu

Komite bu grubu en son 1443. toplantısında (Eylül 2022) DH incelemiştir.

4 Temmuz 2023 tarihinde yetkililer, daha önceki beyanlarını tekrarladıkları ve ayrıca yeni bilgiler verdikleri aşağıda özetlenen güncellenmiş bir eylem planı gönderdiler (DH-DD(2023)816). Yetkililer daha sonra son gelişmeler hakkında ek bilgiler verdiler (DH-DD(2023)938).

Bireysel önlemler:

Komite, yetkilileri *Şorli* davasında soruşturmayı yeniden açma olasılığını *ex officio* (res'en) değerlendirmeye ve *Özçelik* ve *Canan* davalarında başvuranlara herhangi bir tazminat ödenip ödenmemesi gerektiğini ve eğer gerekiyorsa bu ödemenin nasıl yapılacağını tayin etmeye davet etmiştir. Komite, ilgili yargılamaların birkaç yıldır sürdüğünü vurgulayarak yetkililerden *Gasyak ve Diğerleri*, *Ceyhan Demir ve Diğerleri*, *Amine Güzel*, *Hasan Yaşar ve Diğerleri*, *Mızrak ve Atay*, *Şimşek ve Diğerleri* ve *Başbilen* davaları zamanaşımına uğramadan önce, bu davalarla ilgili Mahkeme kararlarının kabul edilmesinden bu yana yargılamaların Sözleşme'ye uygun bir şekilde sonuçlandırılmasına yönelik atılan somut adımlar hakkında bilgi vermelerini ısrarla talep etmiştir.

Yetkililer cevap olarak aşağıdaki bilgiyi vermiştir:

Şorli ve *Güngör* davalarında, başvuranların 2013'te tutuklanmaları sırasına kötü muameleye maruz kalmalarına ilişkin olarak Cumhuriyet Savcılığı Mahkeme'nin 2022'de verdiği kararların ardından her iki davayı da incelemiştir. Ancak davalar sırasıyla 30 Ocak 2022 ve 19 Haziran 2021 tarihlerinde, Mahkeme kararları verilmeden önce zamanaşımına uğradığı için soruşturma başlatmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle bu davalarda artık bireysel önlem almak mümkün değildir.

Ceyhan Demir ve Diğerleri davasında başvuranların akrabasının 1996 yılında Diyarbakır Cezaevi'nde mahkumlarla devlet görevlileri arasında çıkan çatışmada aldığı çoklu darbe sonucu ölmesiyle ilgili olarak Mahkeme'nin 2005 yılında verdiği kararın ardından cezai yargılama yeniden açılmıştır. 2014 yılında bazı failer beş yıl hapis cezasına çarptırılmış ve bazıları da beraat etmiştir. 2016'da Yargıtay bu kararı usul yönünden bozmuş ve dava Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesi'ne geri gönderilmiştir. 23 Mayıs 2019'da ağır ceza mahkemesi yasal sürelerin dolması nedeniyle faillere isnat edilen suçları düşürmüş ve karar 17 Kasım 2022'de Yargıtay tarafından onaylanmıştır. Sonuç olarak bu davada artık bireysel önlem almak mümkün değildir.

Hasan Yaşar ve Diğerleri davasında başvuranların akrabasının 2008'de bir gösteri yürüyüşü sırasında ölmesi ve *Gasyak ve Diğerleri* davasında başvuranların akrabalarının 1994'te Türkiye-Irak sınırında kaçırılıp öldürülmesiyle ilgili soruşturmalar halen ilgili savcılık makamlarında devam etmektedir.

Mızrak ve Atay davasında başvuranların akrabasının 2006'da bir gösteri yürüyüşü sırasında ölümüyle ilgili ceza yargılaması halen Yargıtay'da derdesttir ve *Şimşek ve Diğerleri* davasında başvuranların akrabalarının 1995'te bir gösteri yürüyüşü sırasında ölümüyle ilgili olarak bazı failer aleyhine açılan davalar ilk derece mahkemesi önünde derdest iken, bazılarına ilişkin olarak da takipsizlik kararı verilmiştir.

⁵ Mahkeme *Hasan Köse* davasında 46. madde kapsamında, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının bir cezasızlık ortamı yaratabileceğini ve bunun ağır suçlar işleyen devlet görevlilerinin davalarında uygulanmasının Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri uyarınca hesap verme zorunluluğuyla uyumsuz olduğunu belirtti.

Yetkililer *Amine Güzel* davasında, başvuranın 2008'de polis gözetimi sırasında kötü muamele görmesiyle ilgili olarak Mahkeme'nin ilk soruşturma ile 2011 yılında davanın hükümete sevk edilmesini takiben yapılan yargılama arasında açık bir ayırım yaptığına atıfta bulunmuştur. Mahkeme'nin, 2013 kararında sadece 30 Aralık 2008'de Siverek Ağır Ceza Mahkemesi'nin Diyarbakır Cumhuriyet Savcısı'nın takipsizlik kararını onaylamasıyla sona eren ilk soruşturmadaki eksikliklere odaklandığını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla cezai kovuşturmanın halen devam etmesi nedeniyle bu davada başka bireysel önlem almaya gerek olmadığını düşünmektedirler.

Yetkililer, *Başbilen* davasında başvuranların akrabasının 2006'da şüpheli ölümüyle ilgili Mahkeme'nin 2016 yılında verdiği kararda Sözleşme'nin 2. maddesi'nin usul yönünden ihlal edildiğine hükmederken sadece ilk soruşturma aşamasında tespit edilen eksikliklere dayandığını ve Mahkeme'nin 2010 yılında Ankara Cumhuriyet Savcısı tarafından *ex officio* (res'en) yeniden açılan ikinci soruşturma çerçevesinde soruşturma makamlarının çabalarını takdirle karşıladığını (Ş 80) ileri sürmüşlerdir. İkinci soruşturma halen devam ettiği için bu davada başka bireysel önlem almaya gerek olmadığını belirtmişlerdir.

Özçelik davasında başvuranın 17 yaşındaki oğlunun öldürülmesi ve *Canan* davasında başvuranın polis gözetimi sırasında kötü muamele görmesiyle ilgili olarak faillerin yargılanmaları hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile sonuçlanmıştır. Yetkililere göre, iç hukuk uyarınca Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 314. maddesinin kapsamına giren herhangi bir gerekçe olmadığı için sanık memurların aleyhine olacak şekilde yeniden yargılama hukuken mümkün değildir. Ayrıca *Özçelik* davasında Cumhuriyet savcısı 2017'de, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararını takip eden 5 yıl boyunca başka bir suç işlemediği için sanık memura isnat edilen suçları düşürmüştür.

Tutakbala davasında başvuranların akrabası olan bir polis memurunun 2006'da polis merkezinde öldürülmesiyle ilgili olarak yetkililer başvuranların Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 172 § 3. maddesi uyarınca, Avrupa Mahkemesi'nin kesinleşmiş kararını takip eden üç ay içinde soruşturmanın yeniden açılmasını talep etmediklerini belirtmişlerdir.

Batı ve Diğerleri ve Hasan Köse davalarına ilişkin soruşturmaların zamanaşımına uğradığını da tekrarlamışlardır.

Genel önlemler:

(1) İdari izin alma gereği

Komite yetkilerden 2003 Yargı Reformu'ndan sonra, idari izin alma gereğine bağlı ihlallerin giderilmesine ilişkin alınan önlemler hakkında bilgi talep etmiş ve yetkilileri bu grubun kapsamına giren suç türlerinin dökümüyle birlikte toplam idari izin sayısını gösteren istatistiksel bilgileri vermeyi sürdürmeye davet etmiş; ve aynı zamanda onlardan, terörle mücadele operasyonları bağlamında devlet görevlilerinin işlediği suçların soruşturulması için idari izin zorunluluğu getiren yasa değişikliklerinin varlığı hakkında daha fazla bilgi vermelerini talep etmiştir.

Yetkililer 2003'te yapılan değişikliklerin ardından işkence ve ağırlaştırılmış işkencenin (Ceza Kanunu'nun 94. ve 95. maddeleri), kasten yaralama (Ceza Kanunu'nun 86 § 3(d) maddesi) ve aşırı güç kullanılmasının (Ceza Kanunu'nun 256. maddesi) soruşturulması için artık idari izin gerekmediğinin altını çizmiştir. Mahkeme tarafından tespit edilen söz konusu ihlaller belirli bir süre boyunca kaydedilen idari izin talepleriyle ilgilidir.⁶ Yetkililer kanun değişikliğini göstermek için cumhuriyet savcılarının kötü muamele iddiaları hakkında soruşturma başlatmak için idari izin almalarının gerekmediğini tespit eden emsal Anayasa Mahkemesi kararlarının⁷ yanı sıra savcılarının yakın zamanda önceden idari izin almadan ceza davasını başlattıkları iddianame örneklerini beyan etmişlerdir.

Yetkililer, ordunun terörle mücadele operasyonları sırasında işlenen suçların soruşturulmasına ilişkin 5442 sayılı Kanunun 11. bölümünün uygulanmasıyla ilgili olarak, Mahkeme'nin bu hükmün uygulanmasına ilişkin hiçbir ihlal tespit etmediğine ve aynı zamanda bu hükmün pratikte uygulandığına dair geçerli hiçbir veri olmadığına bir kez daha dikkat çekmiştir.

Yetkililer bu bakımdan meydana gelen ihlallerin tekrarını önlemek için mümkün olan bütün önlemlerin alındığı sonucuna varmış ve Komite'den bu husustaki denetimi kapatmasını rica etmiştir.

⁶ 4483 sayılı Kanun 2003'te değiştirilmiştir ve 5237 sayılı yeni Ceza Kanunu 2005'te yürürlüğe girmiştir.

⁷ Anayasa Mahkemesi tarafından incelenen söz konusu idari izin talepleri savcılar tarafından sırasıyla 2019, 2016 ve 2015 yıllarında yapılmıştır.

(2) Etkili soruşturma eksikliği ve yargısal denetim

Komite yetkililerden Mahkeme'nin Ceza Muhakemesi Kanunu kabul edildikten sonra meydana gelen olaylar hakkında tespit ettiği, soruşturmanın etkisizliğine ve sulh ceza mahkemeleri tarafından yeterince inceleme yapılmadan verilen takipsizlik kararlarına bağlı ihlallere eğilmek amacıyla alınan spesifik önlemlerle ilgili bilgi vermelerini talep etmiştir.

Yetkililer mevcut yasal ve düzenleyici çerçevenin ve yargısal denetim mekanizmalarının devlet görevlileri hakkındaki iddialarla ilgili etkili soruşturma yapmak için yeterli olduğunu tekrarlamıştır. Bu bağlamda, 2022 ve 2023 yıllarında alınan, savcıların takipsizlik kararlarını bozan yargı kararlarından ve işkence nedeniyle verilen beraat kararlarını bozan Yargıtay kararlarından alıntı yapmışlardır. Yetkililer aynı zamanda polis, savcılar ve hakimlere yönelik devam eden farkındalık-yaratma etkinlikleri hakkında da bilgi (bkz. Aşağıda 6. paragraf) vermiştir.

(3) Soruşturma ve ceza yargılamalarının aşırı uzunluğu; zamanaşımı uygulaması

Komite son incelemesinde, ilk derece mahkemeleri tarafından görülen davaların çoğu için Yargıtay'ın ortalama karar verme süresindeki azalmayı memnuniyetle kaydetmiş ancak yine de çoğu suç için cezai soruşturma ve temyiz işlemlerinin süresinin artmasından duyduğu endişeyi dile getirmiş ve yetkilileri kendi koydukları zaman sınırlamalarına uymaya davet etmiştir. Komite yetkililere, görevi kötüye kullanma, kasti bedensel yaralama ve aşırı güç kullanma gibi ağır suçlarda zamanaşımını uzatmayı ya da iptal etmeyi düşüncelerini tavsiye etmiştir.

Yetkililer, zamanaşımı süreleriyle ilgili olarak yasal hak düşürücü sürenin 2013 yılında bir hayli uzatıldığını ve işkence için tamamen kaldırıldığını hatırlatmıştır. Mevcut haliyle kasti bedensel yaralama, aşırı güç kullanımı ve hakaret suçlarında zamanaşımı süresi sekiz yıldır. Eğer görülen muamele veya yaralanmaya dair ağırlaştırılmış koşullar varsa bu süreler 15 ila 30 yıla kadar uzatılabilmektedir.

Yetkililer soruşturma ve cezai yargılamaların süresiyle ilgili olarak son yıllarda alınan çeşitli önlemlere atıfta bulunmuştur. 2018'den beri hedef süre-kısıtlamaları konulmuştur; bu süreler örneğin işkence iddialarına ilişkin soruşturmanın tamamlanması için 180 gün ve cezai yargılamaların tamamlanması için 370 gün; aşırı güç kullanımının soruşturulması için 120 gün ve cezai yargılanması için 370 gündür. Bu bağlamda kötü muamele ve işkence iddialarına ilişkin dosya sayısını, soruşturma ve cezai yargılama sürelerini gösteren istatistiksel bilgiler vermişlerdir.⁸

Son olarak yetkililer hem ilk derece mahkemeleri hem de bölge istinaf mahkemelerinde savcı ve hakim sayısındaki artışa atıfta bulunmuşlardır.⁹

(4) Yerel mahkemelerin devlet görevlilerine karşı hoşgörülü tutumu (fiillerin daha hafif suçlar olarak sınıflandırılması; takdir yetkisi kullanılarak cezaların hafifletilmesi; cezanın veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması)

Komite hükmün açıklanmasının geri bırakıldığı karar sayısının, bu grubun kapsamına giren, işkence dışındaki bütün suçlarda verilen mahkumiyet kararı sayısından fazla olmasından dolayı duyduğu derin üzüntüyü ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin hükmün açıklanmasının geri bırakılması nedeniyle ihlal tespit ettiği kararları memnuniyetle karşılarken yetkilileri alt düzey mahkemelere yönelik farkındalık yaratma etkinliklerini sürdürmeye ısrarla teşvik etmiştir.

Yetkililer bir kez daha Komite'nin dikkatini işkence ve ağırlaştırılmış işkence (madde 94 ve 95), bedensel yaralama (madde 86) ve aşırı güç kullanma (madde 256) suçlarına caydırıcı cezalar öngören Ceza Kanunu'na çekmiştir.

Yetkililer 4 Ağustos 2023 tarihinde Komite'ye gönderdikleri bilgide (DH-DD(2023)938) Anayasa Mahkemesi'nin, 1 Ağustos 2023 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan yeni bir kararla Ceza Muhakemesi Kanunu'nun hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını düzenleyen 231. maddesinin ilgili fıkralarını iptal ettiğini bildirmiştir. Anayasa Mahkemesi, önceki kararlarına atıfta hükmün açıklanmasının geriye

⁸ Örneğin bkz. son eylem planının ek 1.'indeki tablo, buna göre işkence iddialarının ortalama soruşturma süresi 2020'de 239 gün (derdest olan dosya sayısı 471), 2021'de 326 gün (derdest olan dosya sayısı 428) ve 2022'de 461 gündür (derdest olan dosya sayısı 309)

⁹ 2019'da, 6,098 savcı, 4,463 ceza mahkemesi hakimi ve 3,721 asliye hukuk hakimi vardı. 2023'te bu sayılar 6,848 savcı, 4,796 Ceza Mahkemesi hakimi ve 4,266 Asliye Hukuk hakimi olarak değişti. Aynı şekilde Bölge İstinaf Mahkemeleri'nde 2019'da 235 savcı, 815 ceza mahkemesi hakimi, ve 833 asliye hukuk hakimi vardı. 2023'te bu sayılar sırasıyla 314, 1,118 ve 1,065'e yükseldi.

birakılmasının, suçu işleyen için cezasızlık sonucunu doğurduğunu dikkate almıştır. Değişiklik, kararın Resmi Gazete'de yayınlanmasından itibaren bir yıl içinde yürürlüğe girecektir.

Yetkililer, işkence suçuna ilişkin hükümlerin gerektiği gibi uygulanması ve suçların doğru sınıflandırılmasıyla ilgili olarak cezaların mahkemeler tarafından hafifletilmesinin otomatik olmadığını ve bunun bir dizi farklı etkene dayandığını vurgulamışlardır. Her davanın kendine özgü koşullarını en iyi değerlendirecek konumda olan hakimlerin verilecek cezaı belirleme konusunda bir takdir payları vardır.

(5) Disiplin soruşturmaları ve yaptırımlar

Komite yetkilileri 2021 ve 2022 yıllarında devlet görevlileri aleyhine başlatılan ve tamamlanan ceza soruşturması ve disiplin kovuşturması sayılarını, bu grupta incelenen suç oluşturan davranış türlerine göre ayrılmış olarak sıralamaya ve disiplin kovuşturmasının sonuçları hakkında bilgi vermeye davet etmiştir.

Yetkililer 2020 ila 2022 döneminde, Kolluk Gözetim Komisyonu'nun¹⁰ önüne devlet görevlileri aleyhine gelen şikayetler hakkında istatistiksel bilgiler vermiştir. Bu bilgiler yapılan ve ele alınan şikayet sayısının arttığını göstermektedir. Öldürme, kasti yaralama, darp, aşırı güç kullanımı, kötü muamele ve görevi kötüye kullanma suçları için uyarıdan memuriyetten men etmeye kadar farklı disiplin cezaları uygulanmıştır.¹¹ Veriler, 2020 ile 2022 arasında işkence nedeniyle herhangi bir disiplin cezasının uygulanmadığını göstermektedir.

Disiplin soruşturmasına ilişkin yasal süre sınırlamalarına gelince, Devlet Memurları Kanunu'nun (657 sayılı Kanun) 127. maddesine göre, işlenen suçun uyarı, kınama, maaş kesintisi ve terfinin durdurulması gibi cezaları gerektirmesi halinde disiplin soruşturmasının bir ay içinde açılması gerekmektedir. Eğer suç memuriyetten men cezası gerektiriyorsa, o zaman disiplin soruşturmasının altı ay içinde başlatılması gerekmektedir. Ayrıca suç teşkil eden fiillerin gerçekleştiği tarihin üzerinden iki yıl geçmesi halinde zamanaşımı nedeniyle herhangi bir disiplin cezası uygulanamaz. Yetkililer ayrıca 2021 yılında kabul edilen İnsan Hakları Eylem Planı'na göre işkenceye sıfır tolerans bağlamında, disiplin ihlalleri için yasal zaman sınırlamasının kaldırılacağını da hatırlattılar.

(6) Eğitim ve farkındalık yaratma önlemleri

Yetkililer, hakimler, savcılar, kolluk kuvvetleri ve tıp uzmanlarının yanı sıra Adalet Akademisi'ndeki stajyer hakim ve savcılara Sözleşme kapsamındaki gereklilikler için düzenli olarak hizmet-içi eğitim verildiğini bildirmişlerdir. Özellikle 2017 ile 2019 yılları arasında, Avrupa Konseyi ve Adalet Bakanlığı tarafından "kötü muamele soruşturmasının etkililiğini geliştirme ve cezasızlıkla mücadele" projesi yürütülmüştür. Projenin hedeflediği kurumlar arasında Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Hakimler ve Savcılar Kurulu, hakimler, savcılar, adli tıp uzmanları, kolluk kuvvetleri, Adalet Akademisi ve Adli Tıp Kurumu gibi çok çeşitli kurumlar yer almıştır. Proje genel olarak kötü muamelenin etkili bir şekilde soruşturulması ve her türlü kötü muameleye karşı cezasızlıkla mücadele alanında Sözleşme standartlarının daha iyi anlaşılmasına ve uygulanmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca "Anayasa Mahkemesi'nin Temel Haklar Alanındaki Kararları'nın Etkili Şekilde Uygulanmasının Desteklenmesi" başlıklı AB-Avrupa Konseyi ortak projesi kapsamında hakimler ve savcılar için bölgesel toplantılar ve çeşitli idari yuvarlak masa toplantıları düzenlenmiştir.

Kural 9(2) bildirimleri

Diyarbakır Barosu'nun bildirim (DH-DD(2022)903)

Diyarbakır barosu 15 Ağustos 2022 tarihli bildiriminde genel önlemler hakkında bilgi vermiştir. Baro, kötü muamele ve ölüm iddiaları hakkındaki cezai soruşturmaların halen etkili olmaması ve uzun sürmesinin yasal sürelerin dolmasına yol açtığını ve bunun da suçlanan memurların cezasız kalmasını sağladığını vurguladı.

¹⁰ Kolluk Gözetim Komisyonu (KGK) 2016'da 6713 sayılı Kanun ile kuruldu. Yönetmeliği 7 Ağustos 2019'da Resmi Gazete'de yayınlandı. Sistem, şeffaflığın sağlanabilmesi için kolluk kuvveti memurları hakkındaki bütün iddiaların merkezi bir sistem tarafından kaydedilmesini ve gözlenmesini gerektirmektedir. KGK İçişleri Bakanı Yardımcısı (başkan), İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı, Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanı, Adalet Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürü, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü, Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalından bir akademisyen ve Baro Başkanı seçilme yeterliğine sahip bir avuktan oluşmaktadır. KGK şikayet mekanizmasının nasıl işlediğini denetler, disiplin soruşturması taleplerini kayda geçirir ve yıllık raporlar hazırlar ve sistemin nasıl çalıştığına dair halkın görüşlerini değerlendirmek üzere kamuoyu araştırmaları yapar.

¹¹ İstatistiksel bilgiler 2020'de Kolluk Gözetim Komisyonu'na 3,878 başvuru yapıldığını ve yetkililerin 1007 disiplin cezası verdiğini göstermektedir. 2021'de toplam kaydedilen başvuru sayısı 4,757 olup 933 disiplin cezası verilmiştir. 2022'de toplam başvuru sayısı 4,958'e yükselirken verilen disiplin cezası sayısı 785 olmuştur.

Hakikat, Adalet, Hafıza Merkezi, İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın Bildirimi (DH-DD(2023)944)

STK'lar ortak bildirimlerinde gösteriler de dahil olmak üzere gözaltı sırasında, polis nezarethanelerinde, gözaltı merkezlerinde ve cezaevlerinde işkence, kötü muamele ve aşırı güç kullanımı vakalarında endişe verici bir artış olduğunu vurgulamıştır. 2022 yılında İnsan Hakları Vakfı'nın Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri'ne 1,201 kişi başvurmuştur. 1,079 kişi (bu kişiler arasında 23 çocuk vardır) Türkiye'de işkence (1,079 kişiden 573'ü) ya da kötü muameleye maruz kaldığını bildirmiştir. Aynı zamanda önceden idari izin alma uygulamasının sürdüğü ve 2. ve 3. maddelerin kapsamına giren vakalar için izin verilmediği de belirtilmiştir. Yerel yargı makamları kolluk kuvveti görevlilerine yönelik hoşgörülü tutumlarını sürdürmekte, savcılar polis şiddetine ilişkin suç duyurularını soruşturma konusunda isteksiz davranmakta ve işkence ve kötü muamele teşkil eden suç fiillerinin hafif suçlar olarak sınıflandırılması hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında devam etmektedir.

Yetkililer buna verdikleri cevapta daha önceki iletilerini tekrarlamış ve mevcut davaların görülmesinde önemli adımların atıldığını ileri sürmüşlerdir.

Sekreterlik tarafından yapılan analiz

Bireysel önlemler

İlk olarak *Batı ve Diğerleri* ve *Hasan Köse* ilgili olarak zaman geçtiği için herhangi bir bireysel önlemin olası görünmediği belirtilmelidir. Ancak her ikisi de, altlarında öldürme, işkence ve kötü muamele soruşturmalarının etkisizliğine ilişkin genel önlemlerin incelendiği ana davalar olduğu için bu aşamada bu davaların incelemesinin bitirilmemesi önerilmektedir. Komite, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 231. maddesinde yapılan değişikliğe ilişkin Anayasa Mahkemesi kararının Resmi Gazete'de yayımlandıktan bir yıl sonra, yani 1 Ağustos 2024 itibarıyla yürürlüğe gireceğini hatırlayarak, bu grubun bir sonraki incelemesinde *Hasan Köse* davasını kapatmayı düşünebilir.

Şorli ve *Güngör* davalarıyla ilgili olarak, zamanaşımı nedeniyle herhangi bir başka bireysel önlem mümkün görünmediği için derin bir üzüntüyle, bu davaların kapatılması önerilmektedir. Bununla birlikte her iki davanın da Avrupa Mahkemesi kararları verilmeden önce zamanaşımına uğradığı kaydedilmelidir. Benzer davalarda zamanaşımından kaçınmak için yetkililerin 2. ve 3. madde ihlallerinin olduğu iddia edilen davalarla ilgili olarak, Sözleşme yargılamalarının daha erken bir aşamasında bir yeniden inceleme uygulaması başlatmayı bir kez daha düşünmeye davet edilmesi önerilmektedir.

Aynı şekilde *Ceyhan Demir* ve *Diğerleri* davalarında da zamanaşımı nedeniyle herhangi bir başka bireysel önlem alınması mümkün değildir ve bu davaların da kapatılması derin bir üzüntüyle önerilmektedir.

Yukarıdaki üç davaya ilişkin kesinleşmiş karar taslağı ilişiktir.

Amine Güzel davasıyla ilgili olarak, verilen son bilgiye göre 2011'de yeniden açılan ceza davası Bölge Temyiz Mahkemesi'nde halen derdesttir. Avrupa Mahkemesi 2013 yılında verdiği kararda, yeni yargılamanın muhtemelen etkili olacak olmasına rağmen, yetkililerin hızlı bir karşılık veremediği görüşünde olmuştur (§ 42). Ayrıca, verilen bilgilerden, Mahkeme'nin tespit ettiği eksikliklerin ikinci yargılamada giderilip giderilmediği anlaşılmamaktadır. Özellikle, Mahkeme, ilk soruşturma sırasında yetkililerin başvuranın, suçlanan polis memurlarının ve tutuklanma sırasında başvuranın yanında diğer şahitlerin ifadelerinin alınmadığını tespit etmiştir (§ 40). Yargılamadaki önemli gecikmeler göz önüne alınarak, yetkililer, Mahkeme tarafından ilk soruşturmada tespit edilen eksikliklerin giderilmesi ve yargılamanın derhal Sözleşme ile uyumlu bir şekilde sonuçlandırılmasının sağlanması için ikinci yargılama sürecinde atılan somut adımlar hakkında bilgi vermeye davet edilmelidir.

Aynı şekilde *Başbilen* davasında da her ne kadar ikinci soruşturma ilk soruşturmadaki bazı eksiklikleri gidermiş gibi görünse ve olay sırasında elde edilen delillerin muhafaza altına alınmasından sorumlu iki jandarma hakkında ceza davası açılmışsa da, bu dava halen derdesttir (§78). Mahkeme kararında söz konusu soruşturmanın (yani ikinci soruşturma) makul hızlilik şartına uygun olarak yürütülmemesi nedeniyle etkin nitelik taşıdığı sonucuna varılamayacağına karar vermiştir. Bu bakımdan, söz konusu soruşturma başvuruların oğullarının ölüm tarihi göz önüne alındığında dokuz yıl yedi aydan uzun bir süredir ve soruşturmanın başlatıldığı tarih göz önüne alındığında ise beş yıldan uzun bir süredir devam etmektedir. Bu yargılamanın halen derdest olduğu göz önüne alınarak yetkililer bu yargılamanın Sözleşme ile uyumlu bir şekilde hızla sonuçlandırılmasını sağlamaya davet edilebilir.

Özçelik ve Canan davalarıyla ilgili olarak, yetkililerin iç hukuk uyarınca Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 314. maddesi kapsamına giren bir gerekçesinin bulunmaması halinde sanık aleyhine yeniden yargılama yapmanın hukuken mümkün olmadığı yolundaki argümanı kaydedilmiştir. Bununla birlikte Avrupa Mahkemesi'nin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının cezasızlıkla sonuçlandığını düşünerek bir ihlal tespit ettiği önceki benzer davalarda Adalet Bakanı'nın Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 309. maddesi uyarınca Yargıtay'a temyiz başvurusunda bulunduğu ve yargılamaların yeniden yapıldığı ve sanık subayın ertelenmiş bir yıl sekiz ay hapis cezasına çarptırıldığı hatırlanmaktadır (örneğin bkz. yetkililerin *Kasap ve Diğerleri v. Türkiye*, DH-DD(2021)676-add davası için sunduğu eylem planı). Gerçekten de Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 309. maddesi, bir hakim ya da mahkemenin Yargıtay incelemesinden geçmeden kesinleşmiş bir karar verdiğinin Adalet Bakanlığı'na bildirilmesi halinde, Bakanlığın Cumhuriyet Başsavcısı'na, Yargıtay'dan söz konusu kararı bozmasını talep etmesini isteyen resmi bir emir gönderebileceğini öngörmektedir. Yetkililer bu olanağın mevcut davalar için de kullanılıp kullanılmayacağını incelemeye davet edilebilir.

Tutakbala davasına gelince, Komite'nin yerleşik ve uzun süredir devam eden uygulamasına göre Avrupa Mahkemesi'nin 2. ve/veya 3. maddelerin usul yönünden ihlal edildiğini tespit etmesi halinde bu durum davalı Devlet'e soruşturmaların yeniden açılma olanağını *res'en* değerlendirme ve soruşturmaların Sözleşme'ye uygun bir şekilde yürütülmesini sağlama yükümlülüğü getirmektedir.¹² Avrupa Mahkemesi kararında belirlenen eksiklikler göz önüne alınarak, yetkililere başvuruların harekete geçmesini beklemeden soruşturmayı yeniden açma olanağını değerlendirme çağrısı yapılabilir.

Son olarak bu gruptaki diğer dört davada yargılamaların yıllardır sürüyor olması (*Gasyak ve Diğerleri - 1994'ten beri*, *Şimşek ve Diğerleri - 1995'ten beri*, *Mızrak ve Atay - 2006'dan beri* ve *Hasan Yaşar ve Diğerleri - 2008'den beri*) son derece üzüntü vericidir. Yetkililer bu yargılamaların zamanaşımına uğramadan, acilen Sözleşme'ye uygun bir şekilde sonuçlanması için somut adımlar atmaya davet edilmelidir.

Genel önlemler:

Öncelikle, Komite'nin yirmi yılı aşkın bir süredir incelediği bu büyük dava grubunda ilk kararların kesinleşmesinden bu yana birçok önemli genel önlemin kabul edildiği hatırlanmaktadır. Bu önlemler 2005 yılında mevcut Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesi, işkence için zamanaşımı sürelerinin kaldırılması ve soruşturmaların etkililiğini artırmaya yönelik çeşitli eğitim ve iş birliği faaliyetini kapsamaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin Sözleşme ile uyumlu uygulamalarının devam etmesi memnuniyetle kaydedilmelidir. Bununla birlikte aşağıda da belirtildiği gibi bazı meseleler halen çözümlenmemiş ve Komite tarafından incelenmeye devam etmektedir.

(1) İdari izin alma gereği

Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında 4483 Sayılı Kanun'da 2003 yılında yapılan değişikliğin ardından devlet görevlileri aleyhine işkence, aşırı güç kullanımı veya kasti bedensel yaralama iddiaları hakkında soruşturma başlatılması için artık idari makamlardan önceden izin alınması gerekmemektedir.

Ancak Avrupa Mahkemesi 2003 yılında yapılan değişikliğin aksine, özellikle aşırı güç kullanma suçuna ilişkin olarak idari izin alma uygulamasının devam ettiğini defalarca tespit etmiştir (bkz. *İşeri ve Diğerleri, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri, Abdurrahman Tekin, İzgi, Tüfekçi, Süleyman Çelebi ve Diğerleri*).¹³ Bu ihtilafli izin taleplerinden bazıları 2005'te yeni Ceza Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra gerçekleşmiştir.¹⁴

2020 ile 2022 yılları arasında işkence iddialarının soruşturulması için savcılık makamlarının hiç ön izin talebinde bulunmamış olması memnuniyetle karşılanmalıdır. Bununla birlikte, kasti yaralama, aşırı güç kullanımı ve kötü muameleyle ilişkin soruşturmaya izin vermeme kararının yer aldığı çok sayıda dava (bkz. yukarıda "Kararın icrasının mevcut durumu") olduğundan uygulamanın diğer suçlarla ilgili olarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Eylem Planı'nda atıfta bulunulan (§ 105), ve sırasıyla 2022 ve 2021 yıllarında verilen son üç Anayasa Mahkemesi Kararı, Cumhuriyet savcılarını tarafından yapılan idari izin başvurularıyla ilgilidir (2016'da Mehmet Dönmez davasında kötü muamele için; 2015'te İbrahim Akan davasında aşırı güç kullanımı

¹² Bkz. *Volodina grubu v. Rusya Federasyonu*, 41261/17, CM/Notlar/1390/H46-22, 3 Aralık 2020; *Buntov grubu v. Rusya Federasyonu*, 27026/10, CM/Notlar/1406/H46-25, 9 Haziran 2021.

¹³ Bu davaların bazılarının *Oya Ataman* grubu kapsamında incelenmesi Komite'nin savcılarının soruşturma başlatmak için önceden idari izin alma zorunluluğunun kaldırılmasına ilişkin özel önlemi bu grupta incelemesini engellemez çünkü bu önlem işkence ve kötü muamele iddialarına yönelik soruşturmanın etkililiğini artırmayı hedeflemektedir.

¹⁴ Komite, bu davalarda daha fazla bireysel önlem alınmasının mümkün olmadığını düşünerek bunların incelemesini derin bir üzüntüyle sone erdirmiştir, ilgili genel önlemleri incelemeye devam edecektir.

için ve 2015'te Erdal Sarıkaya davasında aşırı güç kullanımı için). Bu, en azından bazı davalarda, savcılarının mevcut kanunu uygulayamadıklarını gösteriyor.

2003 yılında yapılan değişikliğe rağmen, Sözleşme'nin 2 ve 3. maddelerinin kapsamına giren işkence dışındaki suçların soruşturulması için izin alma uygulamasının, bazı savcılar tarafından sürdürüldüğü görülmektedir. Yetkililer, bu tür taleplerin sayısına ilişkin net istatistikler sunmaya davet edilebilir ve aynı zamanda birleştirilmiş bir sunumla davanın bir sonraki incelemesi için alınacak önlemler hakkında bilgi vermeye teşvik edilebilirler. Ayrıca bir davanın özel koşullarında idari izin talep etmek gerekli olsa dahi, özellikle devlet görevlilerinin cezasız kalmasını önlemek için, davanın Sözleşme kapsamında 3. maddeye aykırı kötü muamele ve 2. maddeye aykırı öldürme iddialarına karşı etkili bir soruşturma yapma gereğiyle uyumlu bir şekilde görülmesini ve sonuçlandırılmasını güvence altına almak için çaba sarfedilmelidir. Bu bağlamda Avrupa Mahkemesi'nin idari izin işlemine ilişkin tespit ettiği eksikliklerin vurgulanması için daha fazla hedefe yönelik eğitim faaliyeti öngörülebilir.¹⁵

Terörle mücadele operasyonları bağlamında ordunun işlediği iddia edilen suçların soruşturulması için idari izin alma prosedürüyle (5442 sayılı Kanun) ilgili olarak yetkililerin, bu hükmün hiç kullanılmadığına ve Avrupa Mahkemesi'ne bu hükmün uygulandığına dair herhangi bir başvurunun yapılmadığına dair bildirimleri dikkate alınmıştır.

(2) Etkili soruşturma eksikliği ve yargısal denetim

Anayasa Mahkemesi'nin Sözleşme ile uyumlu içtihadı memnuniyetle karşılanabilir. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi'nin son kararlarından mevzuat ve yönetmelik çerçevesinde etkisiz soruşturma ve cezai yargılamalara bağlı ihlallerin yaşanmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca son Kural 9 bildirimleri (yukarıya bkz.) kötü muamele vakalarında bir artış olduğunu ve yerel yetkililerin iddiaları soruşturma konusunda yumuşak bir tutum sergilediklerini iddia etmektedir. Yetkililer, bir kez daha soruşturmanın ve yargısal denetimin etkililiğinin iyileştirilmesini amaçlayan kurumsal ve diğer önlemleri kabul ederek kapasite oluşturma çabalarını sürdürmeye davet edilebilir. Yetkililere ayrıca etkisiz soruşturmanın temel nedenlerinin belirlenmesine yardımcı olmak üzere, Anayasa Mahkemesi'nin etkili olmayan soruşturmalara ilişkin verdiği kararlar hakkında, tespit edilen ihlallerin bir dökümüyle birlikte istatistiksel bilgi sağlama çağrısı yapılabilir.

(3) Soruşturmanın ve ceza yargılamalarının aşırı uzun sürmesi

İşkence hakkındaki soruşturmanın ve yargılamaların ortalama süresinin halen gereğinden uzun olduğu ve soruşturmalar ve ceza yargılamalarının süresine ilişkin konulan zaman sınırlamasına düzenli olarak uyulmadığı çok derin bir endişeyle kaydedilmiştir. Gecikme sorunu bu grupta bekleyen bireysel önlemler bağlamında da büyük bir eksiklik olarak vurgulanmaktadır.

Bu nedenle Komite, yetkililere soruşturma ve ceza yargılamalarının uzun sürmesinin nedenini ele almayı ve Avrupa Konseyi'nin teknik uzmanlığından yararlanarak özel kapasite geliştirme önlemlerini uygulamak suretiyle soruşturma ve ceza yargılamalarının süresini kısaltmanın yollarını araştırmayı bir kez daha telkin edebilir.

Ayrıca işkence dışında kalan bütün ağır suçlar için zamanaşımı sürelerinin yürürlükte olması nedeniyle Komite yetkilileri bir kez daha bu süreleri uzatmaya veya iptal etmeye davet edebilir.

(4) Yerel mahkemelerin devlet görevlilerine karşı hoşgörülü tutumu (fiillerin mahkemede hafif suçlar olarak sınıflandırılması; takdire dayanan gerekçelerle cezaların hafifletilmesi; hükmün açıklanmasının geriye bırakılması)

Komite, Avrupa Mahkemesi'nin uzun süredir devam eden içtihadı ve Bakanlar Komitesi'nin tavsiye kararları doğrultusunda, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 231. maddesinin hükmün açıklanmasının geriye bırakılmasını düzenleyen ilgili paragraflarını iptal eden Anayasa Mahkemesi kararını memnuniyetle karşılayabilir. Yetkililer Komite'ye, değişiklik yürürlüğe girene karar, önümüzdeki yıl boyunca, bu hükmün yerel mahkemeler tarafından uygulanması hakkında güncel bilgiler vermeyi sürdürmeye davet edilebilir.

¹⁵ Bkz., *Karahan v. Türkiye*, No. 11117/07, § 45, 25 Mart 2014 (bunu uygulamakla yükümlü soruşturma makamlarının bağımsız olmaması nedeniyle); *Işıldak v. Türkiye*, No. 12863/02, §§ 54-56, 30 Eylül 2008 (kişilerin ilgili soruşturmalara etkili bir şekilde katılmasının mümkün olmaması nedeniyle); *Kanlıbaş v. Türkiye*, No. 32444/96, § 49, 8 Aralık 2005, *Sultan Öner ve Diğerleri v. Türkiye*, No. 73792/01, § 143, 17 Ekim 2006, *Uyan v. Türkiye* (No. 2), No. 15750/02, § 49, 21 Ekim 2008, ve *Mecail Özel v. Türkiye* No. 16816/03, § 25, 14 Nisan 2009 (söz konusu organların kararları hakkında Danıştay'ın yaptığı yargısal denetimin yetersiz olması).

(5) Disiplin soruşturmaları

İlgili görevlilerin disiplin suçu işleyip işlemedikleri, söz konusu suistimalin bir suç teşkil edip etmediğinden bağımsız olarak, sistematik olarak incelenmelidir.¹⁶ Yetkililerin bu bağlamda sunduğu istatistiksel bilgiler yetersiz görünmektedir. Veriler 2020 ile 2022 yılları arasında işkence nedeniyle hiçbir disiplin yaptırımının uygulanmadığını gösteriyor. Ancak son eylem planına eklenen Ek 1'de yer alan tabloya göre 2021 ve 2022 yıllarında işkence suçu nedeniyle savcılıklarda bekleyen sırasıyla 428 ve 309 soruşturma vardır. Aynı zamanda Kolluk Denetim Komisyonu'na yapılan toplam başvuru sayısı artmaya devam ederken yaptırımların sayısının azaldığı görülüyor. Son yıllarda önemli miktarda işkence duyurusuna işaret ettiği görülen istatistikler ışığında yetkililerin ilgili dönemde görevlilerin disiplin kusuruna ilişkin kaç inceleme başlatıldığını açıklaması önemli olacaktır.

Disiplin yaptırımlarına ilişkin yasal kısıtlamalarla ilgili olarak yetkililer 2021 İnsan Hakları Eylem Planı'nda öngörülen disiplin ihlallerine ilişkin yasal zamanaşımı sürelerinin iptal edilmesi için gösterge niteliğinde bir takvim vermeye davet edilmelidir.

Son olarak Komite alınan bireysel ve genel önlemlere dair kesin bir değerlendirme yapabilmek için yetkililerden yukarıda talep edilen tüm bilgileri güncellenmiş konsolide bir eylem planı ya da raporu halinde Eylül 2024 DH toplantısına kadar sunmalarını isteyebilir.

Finansman: SAĞLANDI

¹⁶ Cezasızlıkla Mücadele Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) 14. Genel Raporundan Alıntı, 2004 yılında yayınlanmıştır.